

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв

ІСТОРІЯ ЕСТРАДИ

Програма
для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I-II рівнів акредитації

Спеціальність “Музичне мистецтво”

Київ – 2005

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв

ІСТОРІЯ ЕСТРАДИ

Програма
для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I–II рівнів акредитації

Спеціальність “Музичне мистецтво”

2005

Видання здійснено на замовлення Державного методичного центру навчальних закладів культури і мистецтв України

ІСТОРІЯ ЕСТРАДИ

Програма для вищих навчальних закладів культури і мистецтв І–ІІ рівнів акредитації, – Вінниця: НОВА КНИГА, 2005. – 44 с.

Укладач:	<i>В. В. Печерський</i> – викладач-методист, голова циклової комісії фундаментальних та професійно-орієнтованих дисциплін КДКЕЦМ
Рецензент:	<i>П. М. Чернега</i> – зав. кафедри історії слов'ян і українознавства, кандидат історичних наук, професор НПУ ім. М. П. Драгоманова
Відповідальна за випуск	<i>Н. І. Коваленко</i>
Редактор	<i>Ю. Д. Виноградова</i>

Підписано до друку 02.12.05 р. Гарнітура Times
Формат 60×84_{1/16}. Папір офсетний. Друк офсетний.
Обл.-вид. арк. 2,75. Наклад 900 прим.

Видавництво «Нова Книга» м. Вінниця, вул. Стеценка, 46/85
Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №103 від 30.06.2000 р.
Тел. (0432)52-34-80, 52-34-82 Факс 52-34-81
E-mail: newbook1@vinnitsa.com
www.novaknyha.com.ua

© Державний методичний центр навчальних закладів культури і мистецтв України, 2005

Пояснювальна записка

Програма з дисципліни “Історія естради” розрахована на студентів вищих навчальних закладів I і II рівнів акредитації музичних спеціальностей на основі базової та повної загальноосвітньої середньої школи.

Програма представляє собою перший пробний варіант програми, що охоплює матеріал з історії зарубіжної, радянської та української естради. В її основу покладено ряд положень проекту програми “Історія цирку та естради” для відділення розмовних і оригінальних жанрів і музичної ексцентрики державного училища циркового і естрадного мистецтв (Москва – 1970) та матеріали періодики і архівів України, вивчених укладачем за останні два роки.

Завданням даного курсу є естетичне виховання студентів, майбутніх артистів естради та циркового мистецтва. В результаті вивчення предмету студенти повинні отримати необхідні теоретичні знання і основні відомості з історії естрадних та окремих циркових жанрів, що існують на естраді, познайомитися з творчістю видатних представників зарубіжного і вітчизняного естрадного та циркового мистецтв, а також вміти критично розібратись у різних явищах мистецтва естради та цирку.

Курс вивчається у формі лекцій. З окремих тем передбачено проведення семінарських занять, можливе написання рефератів.

До програми додається перелік понять, знання яких обов'язкове для кожного студента, а також список рекомендованої літератури з курсу “Історія естради”.

Критерієм оцінки роботи студента є не тільки обсяг вивченого матеріалу, але і вміння аналізувати, узагальнювати, активно використовувати його в позанавчальній ситуації, самостійній роботі.

Програма розрахована на **108 годин**. У ній подано орієнтовний тематичний план з розподілом навчального часу на вивчення окремих розділів і тем за курсами і семестрами навчання. Викладачу, за погодженням з відповідною цикловою (предметною) комісією, надається право змінювати до 20 % кількості годин у межах навчального плану.

Зміст програми обговорено на засіданні викладачів циклової комісії фундаментальних і професійно орієнтованих дисциплін Київського державного коледжу естрадного та циркового мистецтв.

Методичні рекомендації

Метою навчання історії естради є:

- естетичне виховання студентів, майбутніх артистів естради на основі вивчення ними історії та розвитку естрадного мистецтва;
- оволодіння студентами необхідними теоретичними знаннями і основними відомостями з історії естрадних і циркових жанрів;
- ознайомлення студентів з творчістю видатних представників зарубіжного і вітчизняного естрадно-циркового мистецтва;
- прищеплення молодим артистам вміння критично розбиратися в явищах вітчизняного і зарубіжного естрадного мистецтва;
- вміння використовувати досвід відомих діячів естрадного мистецтва в практичній роботі;
- вміння творчо сприймати нову інформацію з теорії та історії естради.

Досвід викладання свідчить, що процес набуття знань студентами повинен бути творчим, інакше він малоефективний. Знання, отримані шляхом роздумів, критичного аналізу, пошуків, проведених самим студентом, зберігаються на все життя і стають основою активної артистичної діяльності. Ефективності занять сприяють організація науково-студентських конференцій, семінарів, на яких студенти можуть виступати з рефератами, повідомленнями за розділами курсу, що їх цікавить. На заняттях необхідно обговорювати естрадні концерти, конкурси артистів естради, з якими студенти разом з викладачем можуть познайомитись на колективних відвідуваннях, організованих в позаурочний час.

Ефективність занять можна також підвищити демонстрацією діапозитивів, уривків з кінофільмів, фотографій, гравюр, афіш з зображенням артистів у номерах, трюкових комбінаціях, реквізиту, костюмів, а також прослуховуванням музики до естрадних програм і записів виступів читців і співаків. Також необхідно рекомендувати студентам для самостійного читання науково-критичну літературу, мемуари та історичні книги з вибраної професії. Це допоможе їм розвинути художній смак, естетично оцінювати явища естрадного мистецтва, а також оволодіти образною, яскравою мовою у викладанні матеріалу.

Основні поняття курсу “Історія естради”, які повинен знати студент: аксесуар, алегорія, апач, ампула, актор, ансамбль, антракт, антре, антреприза, Арлекін, артист, афіша, арена, балаган, балетмейстер, бенефіс, бутафорія, бурлеск, буфонада, вампука, вар’єте, вертеп, взаємодія, водевіль, вистава, гіньоль, гіпербола, гротеск, грим, декорація, дія, дзані, драма, жанр, зав’язка, завіса, злободенність, дивертисмент, імпровізація, інтермедія, інтрига, інтонація, кабаре, капуста, карнавал, комедія, гумор, композиція, куплет, лялька, кульмінація, маска, метод, мюзикл, мюзик-хол, кафешантан, концерт, образ, конферанс, огляд, оригінальний жанр, оперативність, номер, запропоновані обставини, пантоміма, перевтілення, підтекст, поділ, притча, п’єса, мініатюри, малі форми, естрада, посил, райошник, ревью, режисер, реквізит, репертуар, репетиція, розмовний жанр, вокальний жанр, сатира, скетч, сюжет, епілог, тема, темпоритм, трупа, трюк, епізод, фабула, фарс, шоу, яскравість.

Основні вміння

Студент повинен вміти:

- а) користуватися науковою, мистецькою термінологією (основними поняттями);
- б) порівнювати основні мистецькі поняття, явища і процеси;
- в) оцінювати діяльність видатного естрадного артиста, важливе мистецьке явище;
- г) розуміти та пояснювати причини важливих мистецьких подій, явищ і процесів в галузі естради.

Студент повинен навчитися складати конспект з історії та теорії естради; готувати повідомлення, доповіді, реферати, брати участь у дискусії, конференції; необхідно також навчити студента висловлювати свої думки і відстоювати свою точку зору, використовувати свої знання в практичній роботі.

**Критерії оцінювання навчальних
досягнень студентів**

Рівні навчальних досягнень	За 5-ти бальною	За 12-ти бальною	Критерії навчальних досягнень студентів
I. Початковий	2 -	1	Студент частково володіє основною термінологією естрадного та циркового видів мистецтва, частково розрізняє види естрадних вистав, циркових програм, володіє деякими елементами риторики.
	2	2	Студент знає деякі особливості мовної інтонації, виявляє недостатньо сформоване вміння аналізувати основні характеристики естрадних та циркових програм та виконавців, демонструє недостатній рівень сприймання естрадних творів, виявляє недостатньо сформовані творчі вміння аналізувати та інтерпретувати явища в галузі видовищних мистецтв. Може назвати окремих естрадних артистів. Володіє незначною частиною спеціальної термінології. Словниковий запас дозволяє викласти думки на елементарному рівні.
	2 +	3	Студент здатний сприймати та інтерпретувати окремі явища естрадного мистецтва; знає незначну частину тематичного матеріалу; послуговується обмеженим термінологічним та словниковим запасом.
II. Середній	3 -	4	Студент здатний сприймати та інтерпретувати окремі розділи вивченого матеріалу на репродуктивному рівні, але не завжди розуміє художньо-образні сфери естрадних творів. Застосування знань та термінологічного запасу на практиці задовільне.

II. Середній	3	5	Студент володіє знаннями та вміннями, які дають змогу аналізувати, інтерпретувати окремі явища і напрямки в естрадному мистецтві, але недостатньо вміє сприймати, інтерпретувати факти з історії естради. Виявляє недостатні знання специфічної термінології, словниковий запас небагатий.
	3 +	6	Студент уміє висловлювати загальні оціночні судження щодо теоретичного матеріалу, естрадної чи циркової вистави, хоча не завжди послідовно та логічно; потребує уточнень, додаткових запитань. Студент виявляє знання основних особливостей естрадного мистецтва порівняно з іншими видами мистецтва, але не завжди вміє самостійно проаналізувати основні їх відмінності; може назвати окремих артистів, дати поверхову характеристику їх творчості.
III. Достатній	4 -	7	Студент правильно, логічно відтворює навчальний матеріал, розуміє основоположні теорії і факти, вміє наводити окремі власні приклади на підтвердження певних думок. Допускає термінологічні помилки. Володіє основним програмно-тематичним матеріалом, але матеріал недостатньо засвоєний.
	4	8	Студент вміє сприймати і відтворювати програмний матеріал, досить повно характеризує художньо-образний зміст програм, але демонструє стандартне мислення, йому бракує власних висловів, асоціацій, узагальнень, він не завжди вміє поєднати своєрідність художніх образів та життєвих явищ. Студент не завжди використовує спеціальну термінологію під час аналізу та інтерпретації культурно-мистецьких явищ у галузі естради. Може назвати естрадних артистів з зазначенням жанру, в якому вони виступають.

III. Достатній	4 +	9	Студент виявляє глибоке засвоєння тематичного матеріалу з історії естради, але допускає деякі неточності у спеціальній термінології. Допускає незначні помилки в інтерпретації репертуару певних естрадних виконавців і мовленнєвому оформленні власних роздумів, не завжди самостійно може систематизувати та узагальнити тематичний матеріал.
IV. Високий	5 -	10	Студент має ґрунтовні інтегровані знання, виявляючи їх усвідомлення та міцність, але, аналізуючи творчість окремих естрадних виконавців, допускає неточність формулювань, не завжди вірно використовує спеціальну термінологію. Обґрунтовано може довести власну думку щодо репертуару митців, самостійно інтерпретувати його зміст. Вказані неточності може виправити самостійно.
	5	11	Студент вільно володіє програмним матеріалом, спеціальною термінологією, вміє використовувати набуті знання, уміння і здібності у нових інтегрованих художньо-творчих завданнях. Уміє систематизувати й аналізувати культурно-мистецькі явища в галузі естради та усвідомлює їх взаємозв'язки, може асоціювати їх з життєвими явищами, застосовувати набуті знання у художньо-творчій діяльності.
	5 +	12	Студент має ґрунтовні знання з історії естради. Оцінює художньо-культурні явища на основі взаємодії різних жанрів естрадного мистецтва. Студент вільно користується спеціальною термінологією, пропонує нетипові цікаві варіанти інтерпретації худож-

IV. Високий	5 +	12	ньо-культурних явищ у галузі естрадного мистецтва; має високий рівень художньо-творчого мислення, світопізнання і світовідчуття; самостійно і творчо використовує набуті знання; має найвищий рівень творчого самовираження у різних видах художньої діяльності.
--------------------	------------	-----------	--

Орієнтовний тематичний план

Назва розділу, теми	Кількість годин			
	Усього:	Із них:		
		Лекц.	Прак.	Сам. вив.
1	2	3	4	5
III курс, VI семестр				
<i>Вступ.</i> Художні особливості естрадного та циркового мистецтва	2	2	-	-
<i>Розділ I.</i> Виникнення естрадних жанрів. Процес становлення естрадного мистецтва				
<i>Тема 1. 1.</i> Естрадні жанри в Стародавньому та Античному світі	2	2	-	-
<i>Тема 1. 2.</i> Елементи естрадних жанрів у виступах артистів на ярмаркових майданах у Середньовіччі та у виставах епохи Відродження	6	6	-	-
<i>Тема 1. 3.</i> Виникнення естрадних вистав у країнах Європи в другій половині XVIII ст. і першій половині XIX ст.	6	6	-	-
<i>Тема 1. 4.</i> Становлення мистецтва естради в другій половині XIX століття. Перші театральні форми естради в країнах Європи	8	8	-	-

<i>Тема 1. 5. Нові явища в житті естради країн Європи на зламі століть (кінець XIX – перше десятиліття XX ст.)</i>	8	6	2	-
Розділ II. Своєрідність і самобутність національних джерел естрадної культури в Україні				
<i>Тема 2. 1. Зародження естрадних жанрів та становлення естрадно-видовищного мистецтва в Україні</i>	6	4	2	-
<i>Тема 2. 2. Естрадне мистецтво України в умовах переслідування української культури самодержавством (XIX ст.)</i>	4	4	-	-
Усього:	42	38	4	-
Залік				
IV курс, VII семестр				
<i>Тема 2. 3. Центри функціонування естради в Україні на початку XX століття. Форми естрадних концертів та вистав цього періоду</i>	4	4	-	-
<i>Тема 2. 4. Стан естрадного мистецтва України в період визвольних змагань та громадянської війни (1917–1920 рр.)</i>	6	6	-	-
Розділ III. Історія естрадного мистецтва в СРСР. Естрадне мистецтво України				
<i>Тема 3. 1. Шляхи розвитку естрадного мистецтва у 20-ті роки. Естрада України в умовах національного відродження</i>	8	8	-	-
<i>Тема 3. 2. Розвиток естради в Україні в 30-ті роки. Труднощі, протиріччя та творчі досягнення естрадного мистецтва</i>	10	8	2	-
<i>Тема 3. 3. Радянська естрада в період Великої Вітчизняної війни. Естрадні артисти України на фронті і в тилу</i>	4	4	-	-
Усього:	32	30	2	-
Диференційований залік				

IV курс, VIII семестр				
<i>Тема 3. 4. Нові течії, напрямки і форми в мистецтві естради 40–60-х років. Естрадне мистецтво України цього періоду</i>	8	8	-	-
<i>Тема 3. 5. Розвиток мистецтва естради в 70–80-ті роки. Творчі здобутки української естради цього періоду</i>	10	10	-	-
Розділ IV. Функціонування української естради				
<i>Тема 4. 1. Українська естрада на окупованих українських землях в роки другої світової війни</i>	2	2	-	-
<i>Тема 4. 2. Естрадне мистецтво української діаспори</i>	2	2	-	-
Розділ V. Естрадне мистецтво незалежної України				
<i>Тема 5. 1. Естрада в Україні в 90-ті роки XX століття.</i>	4	2	2	-
Розділ VI. Проблеми розвитку зарубіжної естради в XX столітті				
<i>Тема 6. 1. Розвиток сучасного естрадного мистецтва у Росії та країнах СНД</i>	4	2	2	-
<i>Тема 6. 2. Сучасна естрада провідних країн Західної Європи та Америки</i>	2	2	-	-
<i>Тема 6. 3. Естрадне мистецтво провідних країн Східної та Південно-Східної Європи</i>	2	2	-	-
Усього:	34	30	4	-
Державний екзамен				
Разом:	108	98	10	-

Зміст тем програми

Вступ. Художні особливості естрадного та циркового мистецтва

Визначення поняття “естрада”. Відмінність естради від театрального мистецтва. Злободенність естрадного мистецтва. Номер – основа естрадної вистави. Суть дивертисменту. Естрадний огляд. Перевтілення. Маска. Безпосереднє спілкування з глядачем – особливість естрадного мистецтва. Імпровізація. Святковість, оригінальність та різноманітність мистецтва естради.

Специфіка циркового мистецтва. Поняття “цирк”. Виробнича площа сучасного цирку. Різноманітність жанрів циркового мистецтва. Виразові засоби циркового мистецтва. Трюк. Номер – основа циркової вистави. Атракціон. “Снаряд”, “Апаратура”, “Реквізит” у мистецтві цирку.

Трюк, ексцентрика, буфонада, гротеск і пародія в естрадному і цирковому мистецтві.

Тема 1.1. Естрадні жанри в Стародавньому та Античному світі

Стародавні свідчення про естрадні жанри: дані археологічних розкопок, фрески, малюнки на амфорах, скульптурні зображення, записи на папірусах, у старовинних хроніках і т. д.

Елементи естрадного мистецтва у святкових та масових драматичних дійствах Стародавніх Єгипту, Індії, Китаю. Ілюзійні трюки в Стародавньому Єгипті. Виникнення мистецтва танцю в Індії, значення пантоміми в індійських класичних танцях. Мистецтво фокусників. Розмовні та пісенно-танцювальні жанри в китайських програмах “Сто вистав”. Народні коміки – гастролі в “балаганах-периклах”.

Естрадні жанри у святкових дійствах до дня Великих Діонісій у Стародавній Греції. Своєрідні естрадні вистави – міми, фліаки. Творчі об’єднання учасників і авторів драматургії малих форм в Афінах. Свідчення Арістотеля та Платона про використання естрадних прийомів в виступах Софрока, Ксенарха, Гегемона Фососеца.

Народження жанру частівки та політико-викривальної солдатської пісні в Стародавньому Римі.

Тема 1.2. Елементи естрадних жанрів у виступах артистів на ярмаркових майданах Середньовіччя та у виставах епохи Відродження

Історична характеристика епохи середньовіччя. Народні свята, ігри, обряди, елементи естради в них. Ринкова площа – місце функціонування естрадного мистецтва в Середньовіччі та в епоху Відродження. Загальнодоступність естрадних виступів для глядача.

Синкретичність мистецтва гістріонів, елементи естрадного та циркового мистецтва в їх виступах. Жонглерські дійства. Багатожанровість мистецтва жонглерів. Мистецтво трубадурів. Ваганти. Скоморошество на Русі. Мобільність форми театрального-видовищного мистецтва. Міжнародна природа мистецтва середньовічного “цирку” та “естради”.

Перша школа з підготовки фахівців з таких видів мистецтва, як акробатика, музика, спів, танці тощо. Китай. Роль Великого Шовкового шляху у взаємообміні у сфері видовищних мистецтв.

Карнавальне дійство Середньовіччя та епохи Відродження. Оповідачі (Чекко, Гвідо) та імітатори (буремісти) в карнавальних процесіях. Виникнення комедії дель арте. “Дурацькі товариства”, “Риторичні камери”, їх роль у становленні та розвитку естрадних жанрів. Елементи естради в містеріальних дійствах. Естрадні прийоми в театрі Шекспіра.

Втрата міськими площами і ярмарками значення “центрального” майданчиків видовищних вистав у II половині XVII ст. – поч. XVIII ст. Нові майданчики для естрадних вистав.

Тема 1.3. Виникнення естрадних вистав у країнах Європи в другій половині XVIII ст. і першій половині XIX ст.

Розважальні сади Лондона і Парижа. Народний характер англійської пантоміми. “Розмовна” пантоміма як одна із ранніх форм естрадної вистави “Воксали”. Значення діяльності паризьких театрів на бульварах. Переслідування цих театрів з боку королівських театрів. Театри “Великих танцівників короля”, “Амбігю комік”, “Вар’ете амюзант”. Циркові та естрадні жанри в їх виставах. Пантоміма в репертуарі театрів на бульварах. Куплетний жанр. Політична сатира і народний гумор в куплетах.

Свобода комерційного підприємництва в сфері видовищ у Франції. Концерти-вистави на народних святах в період буржуазної революції.

Беранже – поет і виконавець. Сатиричні пісні-куплети на вулицях Парижа. Реакційна політика уряду Наполеона I по відношенню до театрів малих форм. Пантоміма в театрах паризьких бульварів. Ж. Б. Дебюро. Сатира та гумор в його творчості.

Виникнення мюзик-холів в Англії у першій половині XIX ст. Формування репертуару.

Елементи естради у народних гуляннях в Росії. Театри-балагани. Розвиток оригінальних жанрів на естраді балаганів. Діди-зазивали і райошники. Елементи сатири в їх виступах. Синтетичний характер мистецтва балаганних артистів. Гра на музичних інструментах, звуконаслідування, пісні, танці, виконання коротких оповідань, гімнастичні та атлетичні вправи.

Перші естрадні театри-“Вокзали” і їх репертуар. “Павловський вокзал”. Естрадні вистави в розважальних садах Москви і Петербургу. Танц-акробати, фокусники-трансформатори, вентрологи на естраді “вокзалів”.

Виникнення дивертисментів в оперно-балетному театрі. Актори-співаки Є. С. Сандунова, І. О. Рупін, Осип Лазарев, А. О. Бантишев. Куплет в дивертисментах і антрактах драматичних театрів. Актори-майстри куплетного жанру М. О. Дюр, В. І. Живокіні. Виконання куплетів М. С. Щепкіним і О. Є. Мартиновим. Особливості куплетного жанру.

Майстри європейської естради в концертах-дивертисментах Петербурга 30–40-х років. Куплетист-трансформатор А. Ваттемар, ексцентрик-пародист, міміст і куплетист П. Т. Левассор, шансоньс Гонне.

Жанр короткого оповідання. Перші професійні актори-оповідачі в антрактах і дивертисментах. М. С. Щепкін і П. М. Садовський. Їх репертуар.

Мочалов П. С. – перший читець пушкінських творів на естраді. Перші літературні спроби та їх значення для розвитку естради.

Тема 1.4. Становлення мистецтва естради в другій половині XIX ст. Перші театральні форми естради в країнах Європи

Заохочення вистав “легких театрів” у Франції в 50-ті роки. Естрада в ресторанах, кабачках і розважальних садах (Фолі-Бержер). Розповсюдження кафешантанів. Виникнення вар’єте (кафе-концертів).

Опереткові і водевільні артисти на естраді кафе-концертів (Великий паризький концерт “Ельдорадо”, “Батаклаї”).

Виконання Р. Борда революційних пісень на естраді народних вдовищ.

Створення літературно-артистичних кабаре. Паризькі артистичні кабаре “Ша нуар”, “Мірлітон” та інші. Їх організатори – поети, композитори, художники, артисти.

Народження жанру конферансу (60-ті роки XIX ст.). Виступи шансоньс А. Брюан. Жанрові пісні. Монологи-куплети на теми з життя паризької бідноти. Жанр театралізованої естрадної пісні. І. Гільбер. Звернення до народних мелодій, ритмів і поезії на естраді.

Літературно-артистичні кабаре Німеччини. «Бунге-театр» Е. Вальцогена, «Шалль унд раух» М. Рейнгардта, «Ельф Шарфріхтер» Ф. Ведекінда, «Сімпліцісимум». Участь у виставах відомих письменників, режисерів, драматичних акторів. Нові форми естрадних виступів (театралізований конферанс, дискусія учасників вистав і т. д.).

Англійські естрадні театри – «мюзик-холи»: «Оксфорд», «Колізеум», цирк-вар’єте “Іподром” та інші. Скетчі, буфонні інтермедії, пантомімічні ансамблі і музичні номери. Участь талановитих коміків у виставах естрадних театрів (Ханон Лі, Ч. Чаплін), на естраді мюзик-холів.

Становлення російської естради у другій половині XIX ст. Поезія революційної демократії на естраді. Автор-демократ П. А. Нікітін – один із перших професійних читців. Виконання ним з естради творів М. О. Некрасова і віршів “поетів-іскрівців”. Сатиричний куплет його автори і виконавці. Творчість В. С. Курочкіна, І. М. Монахов – виконавець куплетів Курочкіна.

Створення образів “босяка” на естраді. В. П. Валентинов – один з перших творців маски “Босяка”.

Куплетисти “зловісти”, виконавці “рваного жанру”. Оповідачі та їх репертуар. Творчість І. Ф. Горбунова як автора і виконавця сатиричних монологів і оповідань.

Відомі драматичні актори В. М. Андрєєв-Бурлак та В. М. Давидов як оповідачі і читці на естраді.

Циркові жанри на естраді (В. Л. Дуров, А. Л. Дуров, Бім-Бом та ін.)

Народні хори і співаки на естраді. Репертуар хорів. Д. О. Агреньов-Слов'янський – виконавець ліричних і жартівливих російських народних пісень “Слов'янська капела”.

Початок професійної режисури на естраді. М. В. Лентовський – режисер естрадних номерів і вистав-феєрій. Сад “Ермітаж”.

Відкриття кафешантанів в Росії.

Тема 1.5. Нові явища в житті естради у країнах Європи на зламі століть (кінець XIX – перше десятиліття XX ст.)

Урбанізація життя в країнах Європи, її вплив на розвиток видовищних мистецтв. Посилена комерціалізація естрадного мистецтва. Широке розповсюдження кабаре. Прагнення екзотики в різних прошарках суспільства європейських країн і Америки. Виникнення кіно. Суперництво кіно та естради, поєднання інтересів. Французькі шансоньє. Репертуар і “герої” творів. Монмартр – центр паризького естрадного життя. Злободенність репертуару французьких шансоньє. Творчість шансоньє Любека. Гострота його сатири.

Зростання кількості площадок для виступів вар’єте та кабаре в Німеччині. Міжнародний обмін артистами в перше десятиріччя XX ст.

Перша світова війна, її вплив на розвиток естради. Народження огляду-ревю. Походження, зростання і розвиток огляду-ревю в період війни. Особливості ревю Парижу, Берліну і Лондону. Взаємозв’язок кабаре і ревю. Артисти Макс Адальберт, Ганзен і Клара Вальдофф на сцені німецьких кабаре і ревю. Своєрідне мистецтво чорношкірого артиста Дугласа.

Впровадження видовищ у Росії, елементи політичної сатири в них. Хор селянських співаків під керівництвом М. Є. П’ятницького на естраді. Виступ на естраді М. М. Єрмоловой. Художнє слово на естраді. Виступи В. І. Качалова, В. Ф. Комісаржевської, П. Н. Орленева на естраді.

П’ять основних форм естрадного мистецтва на зламі століть: концертна, садово-паркова (дивертисментна), кафешантанна, кінодивертисментна, театри мініатюр. Виконавці, глядачі, репертуар, майданчики.

Творці жанру руського конферансу: М. Ф. Балієв, К. Е. Гібшман, О. Г. Алексєєв. К. С. Станіславський про творчу манеру Балієва як конфе-

рансьє. Імпровізація, вміння оволодіти увагою глядача і подати номер. Гібшман – творець образу невдахи, “конферансьє-дебютанта” у “Кривому дзеркалі”. Своєрідність конферансу Алексєєва.

Тема 2.1. Зародження естрадних жанрів та становлення естрадно-видовищного мистецтва в Україні

Елементи естрадного мистецтва в обрядах, хороводах, іграх тощо східних слов’ян та в народній творчості жителів Київської Русі. Гармонійне поєднання слова, музики і танцю – характерні риси естрадного мистецтва України. Внутрішній і зовнішній демократизм раних форм народних видовищ. Обряд і гра. Елементи естради в них. “Мак”, “Льон”, “Перепілка”, “Кострубонько” та інші ігри.

Формування мистецтва скоморохів. Мистецтво скоморохів – відображення жанрів від найпростіших театральних до естрадних і циркових. Фрески Софійського собору в Києві – підтвердження наявності елементів кожного з видовищно-ігрових мистецтв у творчості скоморохів.

Елементи естрадного мистецтва у творчості народних музикантів і співаків-кобзарів. Кобзарство – феномен національної, художньої і, зокрема, виконавської культури українців. Три типи кобзарів: носії і виконавці народної творчості; кобзарі-імпровізатори; кобзарі – автори власних пісенних творів. Остап Миколайович Вересай. Кобзарські братства. Переслідування кобзарів.

Інтермедії в шкільному театрі – самотні дивертисменти в українському естрадному мистецтві. Популярність інтермедій серед народного глядача. Герої інтермедій.

Братські школи в Україні. Виконання пісень, гумористичних сценок учнями шкіл під час жебракування. Прийоми пародії у виступах учнів.

Елементи естрадної вистави в імпровізаційному народному театрі балагана в Україні. Театрально-балаганні антрепризи. Роль атамана-вожака в них.

Вертеп. Гумор, сатира, спів, музика у вертепних лялькових виставах. Вільний принцип поєднання епізодів, сценок українського вертепу (з допомогою колядки, пісні, прислів’я, приказки тощо) і його вплив на творчу практику балаганних дідів.

Головні герої театру. Запорожець – центральна фігура вертепу.
Українські співаки на концертних площадках Петербурга в XVII–XVIII століттях.

Тема 2.2. Естрадне мистецтво України в умовах переслідування української культури самодержавством (XIX ст.)

Театральні дивертисменти у приватних театрах Києва та Житомира, театрах Штейна в Харкові, Котляревського в Полтаві, “мандрівних” театрах Жураховського та Зелінського на початку XIX ст. Різноманітні дивертисменти в театрі Матковського. Виступи в дивертисментах К. Соленика, І. Котляревського, М. Щепкіна. Балетні дивертисменти в Київському театрі Антонова-Жеміовського (1821 р.) Створення аматорського театру Київського університету (1859 р.). Засновники театру М. П. Старицький, М. В. Лисенко та І. І. Монахов. Іпполіт Іванович Монахов – засновник куплетного жанру на естраді.

Репресії самодержавства щодо української культури і мови: “Валуєвський циркуляр” 1863 р., “Емський указ” 1876 р., їх вплив на стан видовищних мистецтв в Україні. Заборона співу і читання на “малоросійськом нареччі”, виступів українською мовою з оповіданнями, мініатюрами, сценами з комедійних вистав.

Пожвавлення мистецького життя в Україні в 80-х роках. Дивертисментно-розважальні вистави в численних “мандрівних” театрах. “Товариство (об’єднане товариство) російсько-малоросійських артистів під керівництвом П. К. Саксаганського, його концертно-дивертисментна діяльність. Виступи в дивертисментах читця Г. Решетнікова, виконавців танцювальних номерів М. Коганця і Р. Чигорського. Участь у дивертисментах та концертах М. К. Заньковецької, П. К. Саксаганського, М. К. Садовської-Барілотті, М. Л. Кропивницький на концертній естраді та в дивертисментах.

Розповсюдження в Україні садово-паркової естради. Естрадно-видовищні вистави на відкритих майданчиках і в літніх театральних будівлях Київського “Шато-де-Флер”, Одеського Олександрівського парку, Харківського – “Баварія” і ін.

Діяльність талановитого антрепренера-режисера, організатора садово-паркових дивертисментних вистав у садах Петербурга і Києва

І. Я. Сетова. Запрошення до участі у програмах співаків з театрів Одеси, Харкова та інших міст.

Луцицький Лука Тимофійович – театральний антрепренер, автор і виконавець сатиричних і гумористичних оповідань, куплетів і пісень. Збірник оповідань, куплетів і гумористичних монологів з українського побуту “Торбина реготу” Л. Т. Луцицького.

Київський автор-оповідач Іван Руденков (Руденко).

Художня капела Г. М. Давидовського. Пропаганда української пісні.

Тема 2.3. Центри функціонування естради в Україні на початку XX століття. Форми естрадних концертів та вистав цього періоду

Естрадні майданчики, форми естрадних вистав в Одесі, Харкові, Києві на початку XX століття. Розвиток традиційної форми естради: концертної, садово-паркової (дивертисментної), кафешантанної.

Швидкий розвиток кіно. Естрадні концерти на сценах кінотеатрів (кінодивертисментна естрада). Мережа кінотеатрів найбільших міст України. Україномовні естрадні виконавці О. В. Розенко, Е. Л. Цветков., Г. М. Халєпа.

Вплив мистецтва реалістичного театру на естраду. Театралізація естради. Виникнення театрів мініатюр в Україні. Одеський театр мініатюр “Бі-ба-бо”. Театри мініатюр міст Харкова, Києва, Катеринослава, Кременчуга і ін. Особливості програм. Провідні виконавці.

Актори драматичних театрів на підмостках естради. Театральні дивертисменти. Естрада кафешантанів. Приватні ресторано-естрадні підприємства: Катеринослав – “Акваріум”, Київ – “Шато-де-Флер”, “Аполло”, “Олімп”, Одеса – “Дю Норд”, “Пасаж”, “Альказар”, Харків – “Буфф”, “Тіволі” та ін.

Періодичні видання, присвячені проблемам естради. Журнали “Театр Вар’єте”, “Дивертисмент”, “Современный театр-шантан”. Зміст журналів.

Іноземні гастролери на естрадних майданчиках садів, парків, кафешантанів, різноманітних клубів. Трупа чорношкірого актора І. Ц. Брусе, трупа Оранс.

Розважальні бали, вечори, маскаради з концертно-дивертисментними програмами.

Проблеми підготовки мистецьких кадрів естради.

Тема 2.4. Стан естрадного мистецтва України в період визвольних змагань та громадянської війни (1917–1920 рр.)

Політична обстановка в Україні у 1917–1918 рр. і основні тенденції розвитку естрадно-театрального життя. Мітинги, концерти як вияв бурхливого сприйняття революції (березень 1917 р.). Художній репертуар. Виконавці. Швидке зростання кількості кабаре та театрів мініатюр, злободенність їх репертуару. Куплет, фейлетон, пісня. Київ – театральна Мекка 1918 року. Короткий огляд діяльності естрадних театрів міста. Естрадна драматургія, її провідні майстри. Я. Ядов. Куплетисти-імпровізатори П. Троїцький, С. Сарматов, С. Сокольський, пародисти і оповідачі І. С. Руденков, Ф. Є. Орешкович, В. Д. Шумський, танцівниця Є. Крюгер і ін. Репертуар виконавців.

Діяльність естрадних театрів та дивертисменти Одеси. Естрада інших міст України.

Зміни в політичному житті. Радянська естрада. Агітпоїзди на фронтах громадянської війни: призначення, репертуар, виконавці. Концертний колектив агітпоїзда № 1 “Концертна колегія”. Твори Т. Шевченка, І. Франка, П. Тичини, Елана в репертуарі артистів. Куплет. Шаржовані танці. Діяльність Всеукраїнського літературного комітету при Наркомосі УРСР та органів по організації концертів та літературно-вокальних вечорів. Дивертисменти до ювілейних свят. Нові форми та зміст естрадних вистав. Масові дійства. Вистави-інсценіровки. Мітинги-концерти на площах міст. Концерти на підприємствах. Закриття театрів мініатюр в містах України.

Тема 3.1. Шляхи розвитку естрадного мистецтва в 20-ті роки.

Естрада України в умовах національного відродження

Протиріччя розвитку естради в період НЕПу. Відкриття театрів мініатюр і кабаре. Боротьба кращих артистів проти вульгарності та міщанських смаків на естраді. Створення театрів революційної сатири (Теревсати). Сатира, злободенні жарти, частівки, агітаційні п'єси в репертуарі Теревсатів. Відкрита агітаційність, плакатність, буфонада, карикатурність у змалюванні персонажів – характерні художні прийоми постановок. Участь молодих художників, поетів, драматургів, режисерів у створенні вистав.

Розвиток розмовного жанру на естраді. Естрадний фейлетон і його майстри: М. П. Смирнов-Сокольський, Г. І. Афонін, Г. Б. Німчинський, П. Я. Курзнер. Оповідачі: В. Я. Хенкін.

Куплети і пісеньки у виконанні Б. С. Борисова. Становлення радянського конферансу. О. Г. Алексеев, М. Н. Гаркаві, О. О. Гріль – популярні конферансьє 20–30 рр.

Народження радянської школи літературного читання на естраді. О. Я. Закушняк: “Вечори оповідань”. В. М. Яхонтов – творець театру одного актора. Театри малих форм. Організація мюзик-хола.

Особливості розвитку естрадного мистецтва в Україні. Організаційна невизначеність естради в 20-ті роки. Роль органів Наркомосу УРСР (Головполітосвіт), Спілок Робмис, Посередробмисів (Біржа праці) у збереженні і розвитку естради. Міськкоми естради. Два напрямки в розвитку естради: естрада робітничих клубів та естрада професійна. Масовий живгазетний та синьоблузний рух. Робітничі, селянські та робітничо-селянські пересувні театри, їх роль у розширенні глядацької аудиторії. Створення театрів малих форм.

Кабаретна “епідемія” в містах України на початку 20-х років. Театри сатири та їх програми. Виконавці. Гастролі російських естрадних театрів в Україні. Конкурси виконавців різних естрадних жанрів. Естрадні дивертисменти в кінотеатрах. Естрада в харчових підприємствах. Створення професійних естрадних театрів. Перший український естрадний театр “Веселий пролетар” (м. Харків). Характеристика програм. Роль спілок письменників України у створенні українського естрадного репертуару. Творчі вечори спілок письменників України “Гарт” та “Плуг”. Виступи на творчих вечорах П. Тичини, Г. Косинки, В. Сосюри, П. Панча, М. Хвильового, О. Вишні та ін.

Творчість професійних естрадних виконавців. Пік Чуткий, Борис Стен, Павло Борисов і Данііл Задольський (Київ), Федір Бояров (Одеса), Ед і Вар (Харків) – артисти розмовного жанру. Вокалісти Е. Аренс (Київ), Майсус (Київ), чечіточники Альфред і Дісон (Київ) та ін.

Театр Читця: мелодекламації в його програмах.

Періодичні художні кваліфікації артистів естради.

Пошуки оптимальних організаційних форм управління естрадою.

Тема 3.2. Розвиток естради в Україні у 30-ті роки. Труднощі, протиріччя та творчі досягнення естрадного мистецтва

Естрада на службі ідеології. Труднощі і протиріччя розвитку естради в 30-х роках. Прагнення показати засобами естрадного мистецтва образ позитивного героя. Боротьба проти вульгаризації та поверховості зображення життя в деяких естрадних виставах. Оновлення та вдосконалення організаційних форм управління естрадою. Об'єднання естрадних артистів в одну Державну організацію. Створення Державного об'єднання музики, естради і цирку (ДОМЕЦ). Розширення мережі естрадних майданчиків у країні. Виконання творів М. Горького, В. В. Маяковського, М. О. Шолохова, О. М. Толстого на літературній естраді. Мистецтво художнього читання. Оповідачі на естраді. Р. Зелена, В. Хенкін. Конкурси майстрів художнього слова. Акробатичний танок на естраді і його майстри А. Л. Редель і М. Хрустальов. Пісні на естраді – К. І. Шульженко, Л. А. Русланова. Проблеми радянського джазового мистецтва. Творчість Л. Й. Утьосова. Перший Всесоюзний конкурс артистів естради і його лауреати.

Українська естрада в системі ДОМЕЦ. Естрадні бригади в складі селянських, робітничих та робітничо-селянських театрів. Естрадні бригади в складі театрів робітничої молоді. Створення театрів малих форм. Репертуар. Театри комсомольської молоді. Репертуар естрадних бригад. Артисти Київського театру музичної комедії С. М. Рудалов і Г. А. Мінев на естраді. Виступ на естраді актора театру ім. Франка Пилипенка. Створення естрадних театрів у Києві та Харкові. Мюзик-холи.

Наказ НКО УРСР та постанова Київського облвиконкому від 7 березня 1935 року про утворення Київської обласної державної естради. Естрада при Всеукраїнському Будинку Червоної Армії. Репертуар і автура. Творчість провідних артистів братів Я. Л. Астахових, П. Борисова та Д. Задольського, Миколи Южного, Бориса Стена (м. Київ), Еда і Вара (М. Едвінов і Варшавін), Біб-Боб (Г. Романовський і М. Скалов м. Харків), молодих харківських сатириків з харківської “живої газети” “Вентилятор” О. Шурова і О. Трудлера та ін.

Естрадні концерти в садах і парках. Харківський ансамбль театралізованого танцю під керівництвом Анни Олександрівни Асенкової.

Талановиті естрадні автори П. Г. Григор'єв та Я. П. Ядов (Давидов). М. М. Форрегер – режисер української естради.

Тема 3.3. Радянська естрада в період Великої Вітчизняної війни. Естрадні артисти України на фронті і в тилу

Виступи артистів естради на призовних пунктах, у військкоматах, в госпіталях, в частинах Червоної армії та Воснно-Морського флоту. Фронтіві естрадні бригади, участь в них видатних артистів різних жанрів: Гаркаві, Русланової, Яхонтова, Хенкіна, Шульженко, Мірова і Новицького та інших. Фронтіві естрадні театри. Антифашистська програма “Бий ворога” джаз-оркестру Л. Утьосова. Виступи естрадних артистів розмовного жанру на естраді і в цирку з патріотичними антифашистськими монологами, фейлетонами. Пісні воєнних років видатних радянських композиторів в естрадних концертах. Концерти артистів естради біля стін рейхстага в Берліні в День Перемоги.

Управління в справах мистецтв при Раді Народних комісарів УРСР – організатор естрадно-концертних та театральних бригад для обслуговування військових частин. Артисти обласних філармоній на фронті і в тилу. Робота бригади “Малих форм” (м. Полтава) у фронтівих умовах та прифронтівих смугах України. Ансамбль пісні і танцю УРСР під керівництвом Л. Д. Чернишової. Художньо-культурне обслуговування діючих частин Червоної Армії, населення звільнених районах України та населення звільнених Чехословаччини, Угорщини, Румунії. Виконавці. Репертуар.

Відновлення діяльності української республіканської Державної естради та утворення Українського республіканського театру естради і мініатюр (1944р). Відновлення діяльності Львівського обласного українського театру естради і мініатюр. Діяльність концертних бригад Української державної філармонії.

Виступи концертних бригад під керівництвом артистів Тверського, Гай і Шевченко в діючих фронтівих частинах. Концертна діяльність Р. Івицького. Тарапунька (Ю. Тимошенко) та Штепсель (Ю. Березін) на фронті і в тилу.

Актори фронтівих театрів у складі концертних бригад. Концертна діяльність артистів українських театрів в евакуації.

Тема 3.4. Нові течії, напрямки і форми в мистецтві естради другої половини 40-х – 60-х років.

Естрадне мистецтво України цього періоду

Другий Всесоюзний конкурс артистів естради. Його лауреати. Особливості розмовного жанру. Парний конференс – Л. Б. Міров та Є. П. Дарський, Ю. Т. Тимошенко і Ю. І. Березін.

Пісні О. М. Вергинського. Громадянська сатира. Театр мініатюр під керівництвом А. І. Райкіна.

М. В. Миронова і О. С. Менакер, Л. Б. Міров і М. В. Новицький, П. Л. Муравський. Сатиричні політичні куплети на естраді. І. С. Набатов. Жанр усного оповідання. І. Л. Андроніков.

Нові образи конференсьє: О. С. Белов, О. А. Мілявський та інші.

Публіцистична і лірична пісня на естраді. Російська народна пісня: Л. Г. Зікіна, О. Воронець.

Танок на естраді М. Есамбаєв, В. Шубарін.

Пародія на естраді: Нові мюзик-холи в Москві і в Ленінграді.

Джазові колективи.

Перші республіканські конкурси артистів самодіяльної та професійної естради України, їх роль у формуванні мистецького складу української естради. Республіканський конкурс музикантів-виконавців та художніх читців (5 травня – 25 травня 1945 року). Лауреати та дипломанти конкурсу. Майстри живого слова: Р. Г. Івицький, С. М. Бондаренко, В. А. Мовсесов, В. М. Дальський, В. Ф. Аксель та ін.

Підготовка до II-го Всесоюзного конкурсу артистів естради (Москва, 1–8 липня 1946 рр.). Переможці конкурсу – майбутні професійні артисти національної естради.

Перший республіканський конкурс артистів естради (1950 рік). Переможці конкурсу: лауреати I премії – виконавець музичних фейлетонів К. Н. Яніцький, майстри політсатири В. Ф. Роменський і В. О. Приліпченко (II премія), майстри оригінального жанру, подружжя Кербицьких (II премія), лауреат III премії, виконавиця жанрових пісень К. О. Виноградова та ін.

Естрадні концерти в садах і парках у перші повоєнні роки.

Роль Ростислава Георгійовича Івицького у формуванні сценічного і літературно-естрадного жанру. Літературні композиції та гумористичні оповідання в репертуарі митця.

Найяскравіший майстер сміху на естраді серед представників старшого покоління Андрій Корнійович Сова. Шлях від участі в збірних концертах до творчих сольних вечорів. Віршовані та прозові гуморески О. Вишні, О. Ковіньки, Є. Кравченко, Степана Олійника, В. Івановича, П. Глазового в репертуарі А. К. Сиви. Твори Т. Г. Шевченка в доробку митця. Відзнака заслуг артиста – звання народного артиста УРСР та орден Трудового Червоного прапора. Особливості обдарування та виконавської майстерності.

Найпомітніші постаті української естради в жанрі художнього читання: В. С. Дуклер, А. Н. Паламаренко, Б. М. Чернов, Олександра Леснікова, Сергій Бондаренко та інші.

Сатирично-гумористичний дует Ю. Тимошенка та Ю. Березіна (Тарапунька і Штепсель).

Вплив на розвиток естради зміни політичного клімату в 60-ті роки. Розквіт української естрадної пісні. Пісні П. Майбороди, І. Шамо, О. Білаша, С. Сабадаша, А. Горчинського, І. Поклада на вірші А. Малишка, В. Сосюри, М. Ткача, Д. Луценка, Ю. Рибчинського, Д. Павличка, Бориса Олійника у виконанні естрадних співаків.

“Ліричні цикли” пісень – “Київсько-Дніпровський” (“Київський вальс”, “Кисве мій”, “Ми підем, де трави похилі”, “Тільки в Києві”, “Білі каштани”) і “Карпатський” (“Марічка”, “Пісня з полонини”, “Туцулочка”, “Черемшина”, “Червона рута”, “Водограй”, “Я піду в далекі гори”).

Тяжіння в 50–60-ті роки української естрадної пісні до народної, до романсу, оперети, вальсу. Прихід на естраду знаменитих оперних співаків Дмитра Гнатюка, Миколи Кондратюка, Юрія Гуляєва, Костянтина Огнєвого, Діани Петриненко, Анатолія Мокренка. Популярні виконавці естрадних пісень Олександр Таранець, Петро Ретвицький, Лариса Остапенко, Володимир Турець та ін.

Організаційно-управлінське оформлення української естради наприкінці 50-х та в 60-ті роки. Організація в 1959 році Українського гастрольно-концертного об’єднання “Укрконцерт”. Завдання “Укрконцерту”.

Створення в 1961р. при “Укрконцерті” Республіканської студії естрадно-циркового мистецтва. Перші випускники та їх перші успіхи.

Майстри хореографії, оригінального жанру та інших жанрів в естрадних виставах.

Тема 3.5. Розвиток мистецтва естради в 70–80-ті роки.

Творчі здобутки української естради цього періоду

Майстри конференсу на російській естраді. Є. В. Петросян – конференсьє і виконавець гумористичних оповідань. Шлях від конференсу до моновистави. “Московський концертний ансамбль” – театр, створений Є. В. Петросяном. Л. П. Шімелов – майстер ведення естрадної програми, пантоміміст, танцівник.

С. М. Дитятев. Міжнародні події та побутові проблеми, висвітлені в його конференсі. Різноманітні виразові засоби: акробатика, естрадний танок, куплет.

Пародія на естраді. В. Винокур – літературні і музичні пародії, шаржі та сатира в його виконанні.

Автори-виконавці на естраді: Б. Окуджава, В. Висоцький. Звернення до пісні радянських поетів (Р. Гамзатов, Р. Рождественський, Є. Євтушенко, А. Вознесенський). Виконавці естрадної пісні: А. Пугачова, Е. П'єха, С. Ротару, Л. Лещенко, В. Толкунова та інші.

Ансамблі народного танцю на естраді. Джазові колективи. Вокально-інструментальні ансамблі.

Розвиток оригінального жанру на радянській естраді. Організація творчої майстерні оригінального жанру при “Москонтцерті”. “Клуб фокусників”, створений в 1993 р. Видатний режисер і педагог, народний артист РФСР, заслужений діяч мистецтв С. Каштелян. Мистецтво пантоміми на естраді. “Зірки” розмовного жанру: Клара Новікова, Геннадій Хазанов.

Виступи естрадних артистів на арені цирку. Зв'язки естради і цирку.

Професійна підготовка естрадних артистів в СРСР. Створення відділення розмовних, оригінальних жанрів і музичної ексцентрики при Державному училищі циркового і естрадного мистецтв (в Москві). Створення естрадно-циркових училищ у Києві та Тбілісі. Відкриття Всесоюзної естрадної майстерні з підготовки естрадних номерів. Підготовка режисерів естради і артистів розмовного жанру в Державному інституті театрального мистецтва (ДІТМ) ім. А. Луначарського.

Створення українським гастрольно-концертним об'єднанням “Укрконцерт” таких творчих колективів, як: “Київська естрада”, що стала згодом самостійною творчою одиницею (1973); Ансамбль драми і комедії (1973), Мюзик-хол (1973), Духовий оркестр, Естрадно-симфоніч-

ний оркестр (1979), Камерний хор (1973), Ансамбль класичного балету (1981), Театр поезії (1979), Фольклорно-етнографічний ансамбль (1981), Театр історичного портрету. Відомі в Україні та за її межами групи Ю. Тимошенка і Ю. Березіна (Тарапунька і Штепсель), В. Сафонова і Р. Борисюка, квартет “Явір” (1982), вокальний ансамбль “Мрія”, ансамбль “Кобза”, естрадна група “Глазами молодых” (1972), естрадні групи «Киевляне» (1978), “Пролісок”, “Улыбка и песня», естрадна група під керівництвом лауреата Республіканського конкурсу Г. Кислюка (1982), вокальний дует “Два кольори”.

Творчі конкурси “Укрконцерту” та мистецьких колективів. Виконавці, репертуар, концертна діяльність.

Випускники Республіканської студії та училища естрадно-циркового мистецтва в складі творчих колективів “Укрконцерту”, “Київ-естради” та “Мюзик-холу”. Персоналії. Творчий доробок.

Гастрольна діяльність мистецьких естрадних колективів Київської державної філармонії. Виконання “Естрадних мініатюр” артистами Одеської обласної філармонії лауреатами Всесоюзного конкурсу артистів естради Р. Карцевим та В. Ільченком. Концертна діяльність Софії Ротару.

Нові виконавці естрадної пісні в 70-ті роки. Популярність виключно естрадних співаків та колективів – Назарія Яремчука, Василя Зінкевича, Софії Ротару, Миколи Гнатюка, вокального тріо “Мареничі”, вокального ансамблю “Мрія”, дуету “Два кольори”. Творчість вокально-інструментальних ансамблів “Кобза”, “Світязь”, “Смерічка”, “Червона рута”, “Ватра” та ін. (всього понад 60 ансамблів).

Авторська пісня на українській естраді. Поява в 1970–80-ті роки нової української плеяди бардів: В. Сірий, Л. Духовний, С. Кац, Д. Кімelfельд, В. Наденко, В. Семенов, А. Панчишин, В. Морозов, Е. Драч, С. Щербатих і ін. Створення специфічних об'єднань бардів, влаштування конкурсів та фестивалів авторської пісні.

1987р. – створення мистецького об'єднання авторської пісні “Не журись” (м. Львів).

1989р. – проведення перших спеціалізованих конкурсів і фестивалів української авторської пісні: “Оберіг” (м. Луцьк), “Тарас Бульба” (м. Дубно), “Червона рута” (м. Київ).

Комерціалізація жанру.

Концертні програми мюзик-холу середини і кінця 80-х років, фольклорно-етнографічні інтонації та суто естрадні мотиви в них. Хореографічні номери “Запорізькі козаки”, “Карпати”, “Полька з викрутасами” та інші, хореографічна композиція “Журавлі” на музику Я. Френкеля.

Номери оригінального жанру лауреатів Всесоюзного та Республіканського конкурсів Євгенії, Олексія та Дмитра Синиць, Сергія Крутикова, Надії Грищенко, Зої Саган, Анатолія Пурцеладзе.

Особливе місце в програмах пісень: “Балада про матір” І. Поповича у виконанні автора, “Пісня про матір” Г. Май та Є. Євтушенка у виконанні Н. Рожкової, “Пісня біля вічного вогню” А. Мажукова та А. Дементьєва у виконанні В. Шпортка.

Оцінка концертних програм глядачем та пресою.

Місце розмовних жанрів у концертно-естрадних програмах.

Творчість єдиного в Радянському Союзі чоловічого розмовного дуету: В. Данилець та В. Моїсеєнко.

Тема 4.1. Українська естрада на окупованих українських землях роки другої світової війни

Окупація нацистськими військами столиці України м. Києва (19 вересня 1941 р.). Сподівання українських патріотів в окупації на встановлення суверенітету України. Загравання німецьких окупаційних властей з українцями. Створення мистецьких закладів на окупованих територіях. Театрально-естрадні та інші видовищні заклади м. Києва. Утворення “Веселого театру” (10. 10. 1941 р.). Оперетково-концертна програма. “Київське вар’єте” (відкриття в березні 1942 р.). Програми. Робота в стаціонарі і на периферії. Акторський склад театру. Структура театру. Київський театр оперети і ревію (“Київський театр оперети”). Програми концертів хорової капели Київської Міської Управи. Діяльність Київського бюро естради, музики, цирку, філармонії, “Мюзик-холу” та “Кунсткляйн театру” (Театру малих форм). Вісім програм “Кунсткляйнтеатру” (серпень 1942 р. – жовтень 1943 р.). “Сон хлопчика” (балетно-циркова пантоміма та концерт); ревію – “Циркове життя”, “Від Києва до Шанхая”, “Все йде, все минає”, “Весела подорож морем”, “Від оперети до оперети”, “Пісні і танці народів”, “Музика і

ритм”. Естрадні номери та програми в театрах різних міст: Юр’ївського (Донецького), Новомосковського, Запорізького, Житомирського, Луцького, Перемишлянського та інших.

Українські естрадно-театральні колективи під егідою німецьких фронтових частин: “Ukrainische Frontbuhne” (Luftwaffe), Panzeres Scala (“Танкова сцена”) тощо.

Львівський театр малих форм “Веселий Львів”. Гумор, сатира, спів, монолог, скетчі та настроєві сценки українських і закордонних авторів на кону (на сцені) “Веселого Львова”. Провідні виконавці.

Тема 4.2. Естрадне мистецтво української діаспори

Жанри української діаспорної гумористики. Автор і виконавець Микола Понеділок – актор школи Й. Гірняка. Читання гуморесок на виступах у США і Канаді. Виступи з фейлетонами Бориса Александріва (Борис Грибінський).

Ансамбль легкого жанру “Весела Трійця у Філадельфії”. Ліза Чепіль (Шашаровська) – виконавиця пісень легкого жанру в ансамблі. Відновлений естрадний театр “Веселий Львів у Філадельфії”. Програми. Виконавці.

Діяльність “Театру Малих Форм” в Аделаїді (Австралія).

Концерти майстра художнього слова Р. Василенка в Австралії, Канаді та США. Репертуар “Концерту”: літмонтаж “Петлюрівські дні”, “Золоте теля” за І. Ільфом і Є. Петровим, “Дід Голод” Володимира Русоцького, “Товариц Гапчочко”, “Притча про життя” І. Франка, “Поки авто чекає” О’Генрі, “Кленові листки” В. Стефаніка, “На золотих богів” Г. Косинки, “Петрусь” Шевченка, гуморески Остапа Вишні та інші.

Спільні концерти артистів діаспори і гастролерів з України. Концерт до ювілею В. Івасюка. Соліст з України Олексій Голуб, співачка з Нью-Йорку Світлана Тонкошкур, танцювальна група “Булава” та вокальний ансамбль “Ясмин” з Торонто.

Концерти до ювілейних дат. Провідні актори діаспори.

Тема 5.1. Естрада України в 90-ті роки ХХ ст.

Збідніння багатожанровості естради. “Завоювання” естради музично-вокальними жанрами. Творчість сучасних вітчизняних композито-

рів, поетів-піснярів, оранжувальників у жанрі популярної музики. Етапи сходження естради до шоу-бізнесу в Україні. 1985 рік – реабілітація в Україні розважальної музики. 1994–1997 роки – період становлення українського музичного шоу-бізнесу.

1998 рік – утвердження глобальних структур, які визначають ділове обличчя шоу-бізнесу.

Створення основ інфраструктури музичного шоу-бізнесу в Україні у вигляді музичних агенцій, продюсерських центрів, фірм звукозапису, продукування відеокліпів, технічне забезпечення концертів.

Творчість Д. Гершензона, Є. Рибчинського, Г. Татарченко, Ю. Рибчинського, І. Поклада та інших оранжувальників, піснярів, їх найпопулярніші твори.

Різноманітність жанрів української концертної музики 1990-х років. Персоналії. Наявність двох протилежних умов популярності та привабливості поп-музики: 1) схожість на те, що модне і випробуване часом; 2) присутність елемента новизни, новаторства, нестандартності.

Виникнення нових стилів популярної музики. Творчість І. Білик, Самаї-Т, О. Юнакової, гурту “Пліч-о-пліч”, Ірчика зі Львова та інші. Особливості стилю та іміджу.

Поява синкретичних жанрів сучасної популярної музики (поєднання різноманітних напрямків). Творчість Ані Лорак, Каті Чілі, В. Павліка, Н. Могилевської, М. Одолльської, К. Бужинської, ансамблів та колективів “Барон та Мюзік Степ”, “Ван Гог”, “Грін Грей”, “Знову за старе”, “Пікардійська терція” (Львів), “Новий світ” (Київ), “Чорні черешні” (Рівне), “Чорне і біле” (Черкаси) та інші. Національні фестивалі.

Корифеї української естради – В. Білоножко, П. Зіброва, Т. Петриченко, В. Зінкевич, О. Білозір, І. Попович. Їх внесок у розвиток музично-вокального жанру.

Значення фестивалів та конкурсів сучасної популярної музики для входження України у світовий музичний простір.

Фестивалі: “Слов’янський базар”, “Пісенний вернісаж”, “Пісня року”, “Перлини сезону”, “Шлягер”, “Таврійські ігри”, “Кримські зорі”, Фант-лото “Надія” – жанрова специфіка, лауреати.

Ліквідація на початку 90-х років Українського гастрольного концертного об’єднання “Укрконцерт” та Київського мюзик-холу. Ді-

яльність Всеукраїнського державного центру фестивалів та концертних програм. Співвідношення в Україні шоу-бізнесу “нової хвилі” та традиційної української естради. Збереження традиційної стилістики та багатожанровості української естради радянських часів у концертах, організованих центром фестивалів та концертів під керівництвом Б. Шарварка.

Стан інших естрадних жанрів в умовах сучасної естради. Естрада “нічних клубів”.

Тема 6.1. Розвиток сучасного естрадного мистецтва у Росії та країнах СНД

Стан естрадного мистецтва в колишніх республіках Радянського Союзу після його розвалу і ліквідації загальносоюзних мистецьких організацій.

Незгасаючі зірки російської естради: А. Пугачова, Л. Доліна, І. Алегрова, Ф. Кіркоров, О. Малінін, В. Леонтьєв та ін. Нові імена російської естради. Музична індустрія Росії. Традиційний музичний фестиваль “Живий звук”. Лауреати та дипломанти. Участь українських колективів в конкурсах-фестивалях (“Грін Грей”). Інші фестивалі. Російські естрадні групи та колективи “Важке дитинство”, “Машина часу”, “Любе” та ін. “Театри пісні” сучасної Росії. Хіт-парад І. Демидова. Естрада нічних клубів Москви, Санкт-Петербурга та інших міст СНД.

Присутність російського шоу-бізнесу на ринку України.

Роль мистецтва естради в розвитку культурних зв’язків народів СНД. Конкурси авторської пісні в Санкт-Петербурзі.

Фестиваль “Голос Азії” (Казахстан) і участь в ньому Ірини Шинкарук та Алли Попової (Україна). Представники республік СНД – учасники фестивалю “Слов’янський базар” у Вітебську, Саратові, Одесі, Києві. Співпраця Ані Лорак з російським шоу-бізнесом. Дні національних культур в країнах СНД.

Тема 6.2. Сучасна естрада провідних країн Західної Європи та Америки

Традиційні та нові форми естради в країнах Заходу. Виникнення театрів-кабаре. Різноманіття форм театрів-кабаре в світі естрадного

мистецтва. Наближення вистав кабаре до ефектних постановок мюзик-холів. Розважальна спрямованість паризьких кабаре. Програми кабаре “Блакитний слон”, “Клуб поетів”, “Бантлей”. Знаменитий паризький мюзик-хол “Мулен Руж”. Виступи драматичних акторів у сатиричних і лірико-поетичних жанрах та шансоньє. Різноманітність естрадних жанрів в кафе-театрах. Палітра естрадних жанрів театрів-кабаре. Артист-соліст в програмах мюзик-холів. Англієць Альберт Шевальє та француз Моріс Шевальє і створені ними образи. Прагнення артистів емоційно розворушити публіку. Едіт Піаф, Ів Монтан, Патрісія Каас – корифеї французької естради.

Англійські рок-групи “Бітлз” (“Жуки”) та “Роллінг Стоунз” (“Каміння, що котиться”) – легенди рок-н-ролу. Склад виконавців. Основні хіти. Англійська група “Юкрейніанз” (“Українці”). Гастролі групи в Україні (1993 р.) та інших країнах СНД. Англійські та українські пісні в репертуарі групи.

Дівоча група “Супервамп” (Австрія), паризька команда “Флаінг догз” (“Літаючі собаки”).

Німецькі кабаре. Берлінський театр-вар’сте “Фрідріхштадтпалас” – видовищність мистецтв. “Вінтергарген”. Персоналії. Співачка з Гамбурга Лола.

Шоу-індустрія США. Живі легенди американського шоу-бізнесу. Майкл Джексон, Мадонна. “Батько” світової рок-культури Елвіс Преслі. Молоді зірки американської естради: Брітні Спірс, Крістіна Агілера. Каліфорнійська група “Снеп”, гастролі в Києві. Солістка – чарівна Саммер. Фестивалі італійської пісні в Сан-Ремо. Асоціація фестивалів ФІДОФ (президент – Армандо Морена).

Тема 6.3. Естрадне мистецтво провідних країн Східної та Південно-Східної Європи

Перебудова форм управління естрадним мистецтвом в колишніх країнах “соціалістичного табору”. Вірність традиціям та сприйняття нового. Народження шоу-бізнесу.

Театри-кабаре малих форм. Співдружність артистів і публіки в будапештському кабаре “Мікроскоп”. Театри малих форм Чехії та Словаччини. Театри “Інтеграл”, “Семафор”. Провідні артисти. Сольні

сатиричні номери та поетичні мініатюри в програмах. Корифеї – Іржі Сухі, Йозеф Дворжак, Іосиф Лауфер.

Естрадні колективи та виконавці Польщі, Болгарії, незалежних республік колишньої Югославії.

Представники слов’янських народів Східної та Південно-Східної Європи на міжнародному фестивалі “Слов’янський базар”: Маргарита Хранова (Болгарія), Горш Горчев (Македонія), Філіп Жмахер (Югославія, Гран-прі), Лідія Коговська (II премія, Македонія), Деян Майданович Найда (III премія, Югославія) та інші.

Плани семінарських занять

Семінарське заняття № 1

Тема 1.5. Нові явища в житті естради у країнах Європи на зламі століть (кінець XIX – перше десятиліття XX ст.)

План

1. Театри Ревю. Причини і історія виникнення. Суть вистави-ревю.
2. Кабаретний «рух» на рубежі століть. Ознаки та особливості кабаре.
3. Французькі шансоньє. Злободенність їх репертуару. Ретроспектива жанру.

Семінарське заняття № 2

Тема 2.1. Зародження естрадних жанрів та становлення естрадно-видовищного мистецтва в Україні

План

1. Культурно-етнічне середовище, в якому зароджувались естрадні жанри в Україні.
2. Своєрідність і самобутність дореволюційної естради в Україні.
3. Становище естрадного мистецтва України наприкінці XIX – на початку XX ст.

Семінарське заняття № 3

Тема 3.2. Труднощі, протиріччя та творчі досягнення естрадного мистецтва в 30-ті роки. Розвиток естради в Україні у 30-ті роки

План

1. Концертні групи селянських, робітничих та робітничо-селянських театрів, спрямованість естрадних програм.
2. Створення Київської обласної державної естради. Форми роботи. Виконавські кадри.
3. Перший Всесоюзний конкурс артистів естради. Успіхи українських естрадних артистів.

Семінарське заняття № 4

Тема 5.1. Естрада України в 90-ті роки ХХ ст.

План

1. Діяльність Всеукраїнського державного центру фестивалів та концертних програм.
2. Місце розмовного жанру на сучасній естраді. Персоналії. Репертуар.
3. Значення фестивалів та конкурсів сучасної популярної музики для входження України у світовий музичний простір.

Семінарське заняття № 5

Тема 6.1. Розвиток сучасного естрадного мистецтва у Росії та країнах СНД.

План

1. Нові організаційно-управлінські форми функціонування естради в країнах СНД після розвалу Радянського Союзу.
2. Значення Театру пісні А. Б. Пугачової для отримання новачками півтків на велику естраду.
3. Гастрольна політика російського шоу-бізнесу.

Теми доповідей та рефератів

1. Кобзарське мистецтво. Елементи естради в мистецтві кобзарів.
2. Інтермедії в шкільному театрі – самобутні театральні дивертисменти.
3. Особливості функціонування естрадного мистецтва в Україні у 20-ті роки.
4. Ельга Еріховна Аренс – людина і співачка.
5. Перешкоди на шляху україномовності національної естради.
6. Українські естрадні автори П. Григор'єв, Я. Ядов, М. Ямпольський, М. Южний.
7. Сова Андрій Корнійович – чародій сміху і грізний лицар сатири.
8. Павло Борисов і Данило Задольський – піонери української радянської естради.
9. В. Івасюк – композитор, співак. Основні віхи творчості. Найпопулярніші твори.
10. Тріо Мареничів: творчий злет, специфіка формування репертуару та виконання.
11. Естрадна пісня 1960–70 рр., група “Ватра” (Ігор та Оксана Білозір).
12. Походження авторської пісні. Біля витоків жанру. Феномен А. Анчарова, О. Галича, О. Вергинського. Статус першопрохідців.
13. Фестивалі. Комерціалізація “співочої поезії”.
14. В. Данилець, В. Моїсеєнко. Їх творча діяльність.
15. Стан музики в стилі “ретро” на початку 1990-х років, персоналії (В. Зінкевич, О. Білозір, П. Зібров, І. Бобул, Н. Яремчук, С. Ротару та ін.).
16. Найпопулярніші поети-пісняри 1990-х років в Україні, їхні твори.
17. Фестивалі, конкурси 1990–1999 років та їх лауреати в жанрі естрадної популярної музики.
18. “Пісня буде поміж нас.” Зірки сучасної української пісенної естради.
19. Естрада української діаспори. Становлення, розвиток. Персоналії.
20. Естрада. Своєрідність, відмітні риси та ознаки.
21. Конференсьє на естраді. Історія виникнення. Кращі конференсьє дореволюційної та радянської естради.
22. Народньо-видовищні традиції естрадного мистецтва (балаган – кінематограф – естрада).

23. Жанр короткого побутового оповідання. І. Ф. Горбунов та В. М. Андрєєв-Бурлак – майстри жанру.
24. Різноманітність естрадних форм. Театральна естрада.
25. Майстри художнього слова на естраді.
26. “З піснею по життю”. Творчість Л. О. Утьосова.
27. “Веселий пролетар” – перший україномовний професійний естрадний театр.
28. Куплет на естраді. Кращі майстри жанру на радянській естраді.
29. Злободенний публіцистичний фейлетон. Родоначалник та артисти жанру.
30. А. І. Райкін і його діяльність у сфері публіцистики та сатири.
31. Танок на естраді. Його своєрідність.
32. “Політичне кабаре” Р. Карцева і В. Льченка.
33. М. Миронова та О. Менакер. Історія творчого злету.
34. Естрадне життя міста Києва періоду Великої Вітчизняної війни.
35. Естрадний номер і естрадний концерт. Сутність цих специфічних для естради явищ.
36. Феномен Алли Борисівни Пугачової.
37. Свята і будні Софії Ротару. (Творчий портрет естрадної співачки).
38. Ідоли – “зірки” – люди американського шоу-бізнесу.
39. Ю. Тимошенко та Ю. Березін (Тарапунька і Штепсель)... у своєму репертуарі.
40. “Роллінг Стоунз” – жива легенда рок-н-ролу.

Рекомендації щодо організації самостійної роботи студентів

Основними напрямками самостійної роботи студентів з курсу “Історія естради” є підготовка до семінарських занять, написання рефератів, доповідей та повідомлень.

У підготовці семінарського заняття, написанні реферату, доповіді студент, у першу чергу повинен уявити завдання.

Для цієї роботи студенту рекомендується мати окремий зошит або певну частину зошита, відведена для конспектування лекцій, де він міг

би робити відповідні помітки, записи, складати тези чи робити витяги з першоджерел тощо.

Готуючись до семінарського заняття, студент спочатку на основі конспекту лекцій складає розгорнутий орієнтовний план відповідей на кожне питання. Надалі головне – правильно підібрати і ефективно опрацювати рекомендовану літературу.

Це можна зробити як у читальному залі свого навчального закладу, так і в бібліотеках вузів, з якими заклад перебуває у навчальному комплексі.

Студент уважно знайомиться зі змістом вибраної літератури, відшукує для висвітлення того чи іншого питання окремі розділи, глави, інші матеріали та занотовує в своєму конспекті номери сторінок, які відповідають змісту завдання. Потім уважно читає вибране, а в разі необхідності конспектує та робить витяги з літературних текстів. Врешті, засвоївши прочитане, студент за розгорнутим планом та законспектованими матеріалами складає тези своєї відповіді, обов’язково робить узагальнення і висновки з кожного питання. При цьому слід передбачити з боку опонентів можливі запитання та окремо підготувати на них також короткі відповіді. Для доповнення відповідей інших доповідачів, якщо студент знайшов цікавий матеріал, він складає повідомлення.

Доповідь на конференцію готується також за вказаною послідовністю, однак студент її повністю конспектує.

Приймаючи участь у дискусіях, “круглих столах”, диспутах, студент, спираючись на методику підготовки до семінарських занять і доповідей, створює для себе різні варіанти питань та план-конспект відповідей на них.

Специфіка мистецьких навчальних закладів, а саме: широке використання індивідуальних графіків навчання, вимагає активного впровадження в навчальний процес такої форми контролю якості знань студентів, як написання ними рефератів.

За визначеним переліком викладач обирає для студентів теми рефератів і терміни їх виконання та подання на перевірку. Кількість тем рефератів для тих студентів, які перебувають на індивідуальному графіку навчання, встановлюється викладачем залежно від різних умов проходження ними цього графіка, але не менше 2-х рефератів у кожному

семестрі. Інші студенти пишуть в семестр як мінімум один реферат.

Реферат складається з титульної сторінки, змісту, вступу, окремих вузлових питань (кількість і назва визначається змістом теми), висновків, списку використаної літератури та інших матеріалів. Об'єм реферату становить 15–20 сторінок учнівського зошита, написаних від руки, чи 6–8 сторінок друкованого тексту. Реферат (якщо не друкований) повинен бути написаний чітким та розбірливим почерком. Сторінки написаних власноручно і друкованих рефератів мають бути пронумеровані, дотримано інтервал між рядками і розміри полів для зауважень викладача, правильно зроблені посилання на використану під час написання літературу. На титульній сторінці вказується назва навчального закладу і тема реферату, прізвище та ініціали студента, курс і група. В кінці реферату, після списку використаної літератури, студент ставить особистий підпис.

Література

1. *Ардов В. Е.* Разговорные жанры эстрады и цирка. Заметки писателя. – М.: “Искусство”, 1968.
2. *Акимов В. В.* Леонид Утесов. – М.: Вид-во “Олимп АСТ”, 1999.
3. *Алексеев А. Г.* Серьезное и смешное: Шестьдесят пять лет в театре и на эстраде. – М.: Вид-во “Искусство”, 1984.
4. *Бакай М. П.* Лицар української естради: Художньо-документальна повість про життя і творчу діяльність співака і композитора Павла Дворського – Святин: Пруд. Принт, 1998.
5. *Баринська Г. В.* Державний заслужений ансамбль танцю Української РСР. – К., 1959.
6. *Берто Симона.* Эдит Пиаф. Перевод с англ. С. Володина. – СПб.: Вид-во “Северо-Запад”, 1994.
7. *Василенко Ростислав:* Життя в гримі і без. (Шляхами діаспори) Мемуари, поезії, публіцистика. Торонто – Київ 1997 – 1999 Торонто: Рада, 1999.
8. *Василинина И. А.* Клавдия Шульженко. – М.: Вид-во “Искусство”, 1979.
9. *Викторов А. В.* Начинаем эстрадный концерт. – М.: Вид-во “Знание”, 1974.
10. *Воображаемый концерт.* Рассказы о мастерах советской эстрады. – Л.: Вид-во “Искусство”, 1971.
11. *Вульф В. Я.* Идолы – “звезды” – люди. Вид-во “Искусство”, – М.
12. *Викерс Р. Б.* Юрий Тимошенко и Ефим Березин. – М.: Вид-во “Искусство”, 1982.
13. *Голубка.* Танці з репертуару заслуженого самодіяльного вокально-хореографічного ансамблю УРСР “Галичина”. – К.: Вид-во “Мистецтво”, 1972.
14. *Грегори Дик* “Черномазый”. Автобиография. Написана при участии Р. Липсайта. (Перевод с англ. М. Тургушевой). – М.: Вид-во “Искусство”, 1969.
15. *Гридин В. М.* Он пел, любил и страдал. Записки о Петре Лещенко. – О.: Вид-во “Астропринт”, 1998.
16. *Гридин В. М.* Прощай мой табор... Книга о Петре Лещенко. – О.: Вид-во “Альфа-Омега”, 1998.
17. *Грудина Д.* Художне читання в клубі. Вид-во “Український робітник”, – Харків., 1927.
18. *Дмитриев Ю. А.* Искусство советской эстрады. – М.: Вид-во “Молодая гвардия”, 1962.
19. *Дмитриев Ю. А.* Эстрада и цирк глазами влюбленного. (Сборник статей). – М.: Вид-во “Искусство”, 1971.

20. Дубнова Е. Я. О литературной эстраде: Очерки истории. Живые традиции. – М.: Вид-во “Знание”, 1979.
21. Денисюк Г. В. Золота нива. “Колесо”. Заслуженный народный ансамбль пісні і танцю України “Колос”: – Луцьк: Надстир’я, 1997.
22. Зореслава. Лірико-патетична композиція. Композиція та упорядкування В. Коломійця. – К.: Вид-во “Мистецтво”, 1983.
23. Звездный журнал = *Star magazine* ООО “Магма” комплект. – М.: 2000.
24. Зимянин В. М. Поль Робсон. – М.: Вид-во “Молодая гвардия”, 1985.
25. Казуко. Гастроли в Україні. Весна 1994. – К., 1994.
26. Карасьов М. М. Мистецтво художнього читання. – К.: Вид-во “Мистецтво”, 1965.
27. Клітин Станіслав. Режисер на концертній естраді. – К.: Вид-во “Мистецтво”, 1974.
28. Клитин Станіслав Сергеевич. Эстрада: Проблемы, теории, истории и методики. (Учебное пособие для театральных институтов и вузов искусств). Ленинградское отделение, – Л.: Вид-во “Искусство”, 1987
29. Коневский О. С. Жартома і всерйоз. Твори молоді драматургії. – К.,: Вид-во “Мистецтво”, 1974.
30. Коралли В. Л. Сердце отданное эстраде. Записки кушкетиста из Одессы. Вид-во “Искусство”, – М.: 1988.
31. Коралли В. Ф. Считаю себя мобилизованными: Западные эстрадные артисты. – М.: Вид-во “Правда”, 1978.
32. Корсакова Е. А. Работа чтеца и речь на сцене. Обл. худ. Б. Шеварча. – М.: 1935.
33. Кузнецов Евгений. Иван Федорович Горбунов. – Л., 1947.
34. Кузнецов Е. М. Из прошлого русской эстрады. Исторический очерк. – М.: Вид-во “Искусство”, 1958.
35. Лапина Т. Я. Говорит артистка эстрады. (Воспоминания, рассказы, монологи и сцены, интермедии и миниатюры, песни и куплеты). – Л.: Вид-во “ЛИО Редактор”, 1991.
36. Луна: Журнал издається 12 раз в год. № 3, 4. – К.: Вид-во “Луна информ”, 1996.
37. Луців Володимир. Від Бистриці до Темзи: Спогади, документи, публікації, листи. Упор. О. О. Жарівський. – Л.: Вид-во “Дивосвіт”, 1999.
38. Майстри живого слова. Русаков В. Н. К.: Вид-во “Мистецтво”, 1974.
39. Малые формы драматургии. Эстрада. Статьи Михаила Россовского, А. Селиванского и Млечина. – М – Л., 1932.
40. С. Минкин. Марлен Дитрих. Жизнь и легенда. и др. Перевод с англ. – Смоленск: Вид-во “Русич”, 1997, Женщина – миф.
41. Мастера художественного слова. Сборник. – М.: Вид-во “Искусство”, 1983.
42. Мастера эстрады советуют. Сборник статей. – М.: Вид-во “Советская Россия”, 1967.
43. *Матье Мирей*. Моя судьба. – М.: 1991.
44. *Местечкин М. С.* В театре и в цирке. Вид-во “Искусство”, – М.: 1976.
45. *Миронова М. В., Минакер М. С.* В своем репертуаре. – М.: Вид-во “Искусство”, 1984.
46. *Монтан Иван*. Солнцем полна голова. Воспоминания, записанные Жаном Дени. Вид-во “Искусство”, – М.: 1956.
47. *Мурзіна Е. Ів.* Про принципи мелодичної декламації. Вид-во “Музича Україна”, – К., 1992.
48. Народна артистка СРСР Лідія Чернишова. Збірник досліджень і спогадів. Вид-во “Мистецтво”, – К., 1978.
49. Недопетая песня Тамары Кацы: Сборник воспоминаний Редактор-составитель А. Я. Балфин. Мариуполь: предприятие, газета “Приазовский рабочий”, 2000.
50. Певцы советской эстрады. – М.: Вид-во “Искусство”, 1991.
51. *Поюровский Б. М.* Мария Миронова, Александр Менакер. – М.: Вид-во “Искусство”, 1978.
52. Піддукліянський український народний ансамбль УНТ нагороджений за заслуги в будівництві, лауреат премій ім. Віта Неєдлого. Пришів – Братіслава, 1980.
53. Пісня буде поміж нас: Зірки української естради. т-во “Україна”, – К., 1989.
54. Русская советская эстрада. 1917 – 1929: Очерки истории (Ю. А. Дмитриев, Е. Д. Уварова, та ін.). Отв. редактор Е. Д. Уварова, В. Фролов і ін. – М.: Вид-во “Искусство”, 1976.
55. Русская советская эстрада 1930–1945: Очерки истории. Отв. редактор Е. Д. Уварова. – М.: Вид-во “Искусство”, 1977.
56. Русская советская эстрада 1946–1977: Очерки истории. Отв. редактор Е. Д. Уварова. Вид-во “Искусство”, – М.: 1977.
57. Руди и Р. Г. Театр Малых форм. – М.: Вид-во “Знание”, 1980
58. *Савченко Б. А.* Кумиры забытой эстрады. – М.: Вид-во “Знание”, 1980.
59. *Сапожник О. В.* Сучасна популярна естрадна музика. Авторська програма для викладачів, студентів вищих навчальних мистецьких закладів., – К., 2000.
60. *Синев Н. Н.* В жизни и на эстраде: Записки конферансье. – К.: Вид-во “Мистецтво”, 1983.

61. *Синьов М. М.* На естраді і за кулісами: Записки конферансьє. Вид-во “Мистецтво”, – К., 1969.
62. *Слободенко О. А.* Дарований людям сміх: Розповідь про Тарапуньку та Штепселя. Вид-во “Мистецтво”, – К., 1979.
63. *Скороходов Г. А.* Звезды советской эстрады: Очерки об эстрадных певцах, исполнителях советской лирической песни. – М.: Вид-во “Советский композитор”, 1986.
64. *Сова А. К.* Дорога до сміху: Сторінки біографії. – К.: Вид-во “Мистецтво”, 1986.
65. *Стефанов Николай.* Возникновение и развитие эстрадного искусства Болгарии. Афтореф. дис... канд. искусств, – М.: 1998.
66. *Соложенко-Тиравська Наталя.* Триумф української Терпсіхори. Спогади. Media., Луцьк. 1999.
67. *Териков Г. К.* Куплет на естраде. – М.: Вид-во “Искусство”, 1985.
68. *Ханок Эдуард.* Пугачевщина: Алла “в законе волны” и ... в окружении звезд. По страницам летописи советской и постсоветской эстрады. – К.: Вид-во “Астарта”, 1998.
69. *Черкашин Р.* Робота читця над художнім твором. – К., 1958.
70. *Шереметьевская Н. Е.* Танец на эстраде. – М.: Вид-во “Искусство”, 1985.
71. *Шнеерсон Г. М.* Эрнст Буш и его время. М.: Вид-во “Советский композитор”, 1981.
72. Энциклопедический словарь юного зрителя. Театр, кино, цирк, эстрада, телевидение. – М.: Вид-во “Педагогика”, 1989.
73. Эстрада без парада (составитель Т. П. Баженов). – М.: Вид-во “Искусство”, 1981.